

носну хронологію виділених ним та іншими дослідниками локальних утворень. Можливий завдяки глибокому знанню матеріалу критичний аналіз висновків інших дослідників дозволив Сергію Миколайовичу широкі узагальнення щодо розвитку Кукутень-Трипільського комплексу та, зокрема, його трипільської складової. Роботи вченого є вагомим внеском до розробки проблем хронології, зв'язків між різними групами трипільського населення, міжкультурних контактів і міграцій в енеоліті Південно-Східної Європи.

Подібно до інших напрямів археології, дослідження у трипіллезнавстві вирішують проблеми широкого масштабу і розв'язують більш вузькі наукові питання. І ті, і інші роботи є однаково важливими. Однак можна виокреми-

ти й роботи-«стовпи», «каркас» загального розуміння трипільської проблематики. Ті ж, хто творять і відмірюють час, — будують цей «каркас», творять нові всесвіти та визначають ритм життя у них. Відтак, над чим кожен із нас не працював би — локальними особливостями матеріальної культури, структурою поселень, демографічним розвитком, соціальною організацією чи контактами трипільського населення на схід від Дністра, — ритм кожної роботи слідує за метрономом, який налаштував Сергій Миколайович Рижов.

Приєднуючись до привітань родини, друзів і колег, хочу побажати Сергію Миколайовичу натхнення, реалізації творчих планів, нових досягнень і доброго самопочуття! З ювілеєм, Вчителю!

*Олександр Дяченко,
кандидат історичних наук,
Інститут археології ІА НАН України*

ПАМ'ЯТІ ВАЛЕНТИНА ЛАВРЕНТІЙОВИЧА ЯНІНА

2-го лютого 2020 р. на 91 року життя помер видатний російський археолог і історик, академік Російської академії наук Валентин Лаврентійович Янін. Основною темою його наукових інтересів був давній Новгород, археологічному вивченню якого він присвятив усе своє творче життя. З його іменем ввійшли в історичну науку знамениті берестяні грамоти Новгорода. Джерелознавче опрацювання їх вченим збагатило давньоруську історію принципово новим джерелом, у якому давньоновгородське життя постало перед нащадками в багатоголосі його жителів. Опубліковані ним (в співавторстві з А. В. Арциховським і А. А. Залізником) три зводи берестяних грамот Новгорода стали одним із найяскравіших відкриттів у давньоруській археології. І не випадково книга В. Л. Яніна «Я послал тебе бересту» мала широкий міжнародний інтерес і була перекладена на низку європейських мов, а також на японську.

Коли б В. Л. Янін лишив по собі тільки цю, блискуче прочитану джерелознавчу спадщи-

ну, то і тоді він посів би одне з найпочесніших місць серед найвідоміших дослідників Давньої Русі. Але ж крім цього йому належать фундаментальні дослідження в галузі давньоруської нумізматики («Денежно-весовые системы до-

монгольської Русі»), сфрагістики («Актовые печати Древней Руси в X—XV вв.» у 3-х томах), новгородського державного правління («Новгородские посадники»), джерелознавства («Очерки комплексного источниковедения») та ін.

Внесок В. Л. Яніна в дослідження названих наукових напрямків надзвичайно великий. Багато в чому він був першовідкривачем. Зокрема в розробці методів комплексного джерелознавства, в з'ясуванні процесів формування давньоруської грошово-вагової системи і грошового обігу, в осягненні специфіки новгородської державності, дослідженні складання новгородської феодалної вотчини.

Надзвичайно плідною була педагогічна діяльність В. Л. Яніна. З 1951 р. (час вступу до аспірантури кафедри археології історичного факультету МДУ) і до 2015 р. він займався підготовкою археологічних кадрів. Читав загальний курс «Основы археологии», спецкурси «Средневековая русская нумизматика», «Русская сфрагистика», «Источниковедение средневекового Новгорода». Серед його учнів — 26 кандидатів наук і 8 докторів.

Значної уваги приділяв В. Л. Янін редакторській роботі. Був відповідальним редактором видань: «Русский город», «Города Подмосковья», «Новгородский исторический сборник», енциклопедії «Отечественная история», членом редколегії журналів: «Знание — сила», «Вестник Московского университета»,

«Вопросы истории», «Советская археология» и «Российская археология».

Завжди вагомим і авторитетним було слово В. Л. Яніна у сфері охорони історико-культурної спадщини, якій віддавав багато часу. Він перший в Радянському Союзі поставив питання про охорону не окремих археологічних артефактів, а всього культурного шару Новгорода та інших давньоруських міст, як важливого джерела з історії Русі.

Величезна наукова, педагогічна і громадська робота В. Л. Яніна дістала високу оцінку держави і суспільства. Він лауреат премії ім. М. В. Ломоносова першого ступеня, Державної премії СРСР, Державної премії Росії, Ленінської премії, Демидівської премії, літературної премії Олександра Солженіцина, міжнародної премії Андрія Первозванного «За веру и верность». Крім цього — кавалер орденів «Дружби народів», «Трудового Червоного знамені», «Лєніна», золотої медалі С. М. Соловйова, Великої золотої медалі ім. М. В. Ломоносова.

Українські археологи-русисти з боєм сприйняли звістку про смерть В. Л. Яніна — видатного вітчизняного археолога і історика, наукова спадщина якого органічно ввійшла в українську русистику. Ми з вдячністю пам'ятаємо його шанобливе ставлення до Києва і дружнє — до київських археологів, яким він опонував докторські дисертації і редагував монографії.

*З довічною шанобою, Академік НАН України,
іноземний член РАН П. П. Толочко*

ПАМ'ЯТІ В'ЯЧЕСЛАВА ЮРІЙОВИЧА МУРЗІНА

30 грудня минулого року пішов у небуття В'ячеслав Юрійович Мурзін, відомий український археолог, лауреат Державної премії України в області науки і техніки, доктор історичних наук, професор, Почесний доктор Запорізького Національного університету, член Національної спілки журналістів України.

Він народився у м. Мелітополі 4 вересня 1951 року. Батько — офіцер Радянської армії, мати журналіст.

Свій науковий шлях розпочав ще школярем в експедиції, якою керували визначні скіфознавці О. І. Тереножкін і В. А. Іллінська. Не дивно, що подальше його життя було пов'язане